

УДК 343.98:159.9:81'23

<https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.14>

Боженко Анна Валеріївна

*судовий експерт сектору психологічних досліджень
мовлення лабораторії лінгвістичних
та психолого-лінгвістичних досліджень
Київського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України*

<http://orcid.org/0009-0002-0326-3618>
daffna78@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Боженко А.В. (2026).

Дослідження деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу в контексті завдань комплексної психолого-лінгвістичної експертизи. *Криміналістика і судова експертиза, 71*, 202-216. doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.14>

ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕСТРУКТИВНОГО КОМУНІКАТИВНО- МОВЛЕННЄВОГО ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ КОМПЛЕКСНОЇ ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті досліджено механізми деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу в контексті актуальних завдань комплексної психолого-лінгвістичної експертизи у кримінальних провадженнях, які пов'язані з державною зрадою, колабораційною діяльністю, пропагандою, розпалюванням ненависті тощо. Проблематика дослідження полягає у значному зростанні кількості та складності цих завдань з початку повномасштабної війни РФ проти України у 2022 році за відсутності уніфікованої методичної бази для їх вирішення. **Мета дослідження** – актуалізувати наявні науково-методичні напрацювання, проаналізувати психологічні ознаки та інструменти деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу в пропагандистській комунікації, обґрунтувати необхідність інтеграції психологічної та лінгвістичної складових в уніфікованій методиці комплексної психолого-лінгвістичної експертизи. **Методологічною основою** є комплекс методів пізнання: аналіз наукової літератури, системний підхід, порівняльний аналіз компетенцій фахівців, узагальнення судово-експертної практики, аналіз визначень, монографічний метод. **Наукова новизна** полягає у систематизації механізмів деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу, диференціації та визначенні інтеграційних завдань експертів-пси-

хологів і лінгвістів, а також в обґрунтуванні необхідності створення уніфікованої методики проведення комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи у справах, які потребують вирішення таких завдань. У **ВИСНОВКАХ** підкреслюється, що деструктивний комунікативно-мовленнєвий вплив реалізується через сугестію, маніпуляцію, дегуманізацію, індоктринацію та емоційне зараження; психологічна складова є невід'ємною – встановлює інтенційну спрямованість мовленнєвої діяльності адресанта та потенційний перлокутивний ефект; ефективна реалізація завдань комплексної психолого-лінгвістичної експертизи потребує як чіткого розмежування, так і інтеграції компетенцій експертів психолога і лінгвіста в єдиному уніфікованому методичному інструменті.

Ключові слова: деструктивний комунікативно-мовленнєвий вплив, комплексна судова психолого-лінгвістична експертиза, пропагандистська комунікація, маніпуляція, сугестія, інтенція адресанта, перлокутивний ефект, уніфікована методика.

Bozhenko Anna

*Forensic Expert, Psychological Research of Speech Sector,
Laboratory of Linguistic and Psychological Research, Kyiv
Scientific Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry
of Justice of Ukraine*

<http://orcid.org/0009-0002-0326-3618>
daffna78@gmail.com

RESEARCH INTO DESTRUCTIVE COMMUNICATIVE-SPEECH INFLUENCE IN THE CONTEXT OF COMPREHENSIVE PSYCHOLOGICAL AND LINGUISTIC EXAMINATION TASKS

To cite this article: Bozhenko, A. (2026). Doslidzhennia destruktivnoho komunikativno-movlennievoho vplyvu u konteksti zavdan kompleksnoi psykholoho-lingvistichnoi ekspertyzy [Research into destructive communicative-speech influence in the context of comprehensive psychological and linguistic examination tasks]. *Criminalistics and Forensics*, 71, 202-216. doi: <https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.14>

The article explores the mechanisms of destructive communicative and speech influence within the context of current tasks of comprehensive psychological and linguistic forensic examination in criminal proceedings related to high treason, collaborative activities, propaganda, incitement of hatred, etc. The research problem lies in the significant increase in the volume and complexity of these tasks since the beginning of the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine in 2022, amid the absence of a unified methodological framework. **The purpose of the study** is to update existing scientific and method-

ological developments, analyze psychological indicators and tools of destructive communicative and speech influence in propaganda, and substantiate the need to integrate psychological and linguistic components into a unified methodology for comprehensive psychological and linguistic examination. **The methodological basis** comprises a complex of scientific cognition methods: analysis of scientific literature, a systems approach, comparative analysis of specialist competencies, generalization of forensic practice, definitional analysis, and the monographic method. **The scientific novelty** consists in the systematization of the mechanisms of destructive communicative and speech influence, the differentiation and definition of integration tasks for expert psychologists and linguists, and the substantiation of the necessity for a unified methodology of comprehensive forensic psychological and linguistic examination. **The conclusions** emphasize that destructive communicative and speech influence is a complex phenomenon implemented through suggestion, manipulation, dehumanization, indoctrination, and emotional contagion. It is noted that the psychological component is indispensable, as it establishes the intentional direction of the speaker's speech activity and the potential perlocutionary effect. Finally, the effective implementation of comprehensive psychological and linguistic examination tasks requires both a clear demarcation and the integration of the competencies of expert psychologists and linguists within a single unified methodological tool.

Keywords: destructive communicative-speech influence, comprehensive forensic psychological-linguistic examination, propaganda communication, manipulation, suggestion, addresser's intention, perlocutionary effect, unified methodology.

Постановка проблеми

Починаючи з 2014 року вітчизняна судова експертиза зіткнулася з якісно новими викликами, зокрема суттєвим зростанням кількості комплексних психолого-лінгвістичних експертиз, що призначаються у кримінальних провадженнях, пов'язаних із державною зрадою, колабораційною діяльністю, пропагандою, виправданням збройної агресії, розпалюванням ненависті та іншими деструктивними для суспільства формами інформаційної діяльності. Це стало поштовхом для формулювання експертних завдань, зокрема у галузях лінгвістичної та психологічної експертизи, які вимагали змін у підходах до їх вирішення і спонукали фахівців до розробки відповідної уніфікованої методичної бази, яка забезпечила б відтворюваність і верифікованість отримуваних висновків.

Специфіка експертних завдань, пов'язаних з дослідженням інформаційної діяльності пропагандистського спрямування, зафіксованої у відеозаписах, публікаціях у соціальних мережах, аудіозаписах, публічних виступах тощо, полягає у тому, що такі матеріали

часто містять складні семантичні конструкції, які поєднують лінгвістичний і психологічний виміри впливу, а тому встановлення комунікативної інтенції адресанта, виявлення прихованих маніпулятивних стратегій, оцінка потенційного деструктивного впливу на адресата - це завдання, які вимагають інтегративного психолого-лінгвістичного підходу.

Таким чином, актуальність цієї статті зумовлена нагальною практичною потребою у теоретичному осмисленні та систематизації підходів до дослідження деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу, а також у визначенні завдань і місця психологічної складової у структурі комплексної психолого-лінгвістичної експертизи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика психологічного впливу через мовленнєві засоби є предметом тривалого наукового дискурсу. Одночасно відмічається недостатність і методологічна неузгодженість таких досліджень у контексті судово-експертної практики.

Проаналізовано роботи різного ступеня наукового та практичного значення, серед яких монографія В. О. Татенка [14], в якій автор надає системний опис механізмів психологічного впливу на особистість у різних соціальних контекстах. Крім того, дослідник В. В. Москаленко [8] визначає підходи до класифікації видів впливу та критеріїв їх деструктивності. У роботі І. І. Шлімакової [16], системно проаналізовано вплив як предмет психологічних досліджень у його історіографічному та лексико-семантичному вимірах. Психолінгвістичний погляд досліджуваної проблематики представлений у роботі Л. В. Засекіної, С. В. Засекіна [7] та у колективній праці за редакцією Л. О. Калмикової [12]. Всі вони формують теоретичну основу для розуміння мовлення як інструменту психологічного впливу.

У площині судово-психологічної та лінгвістичної експертизи особливо значення набувають роботи, які безпосередньо пов'язані з практикою. Так, Ю. Г. Халаявка, А. Ю. Тульвінська [15], досліджуючи специфіку вивчення мови та мовлення у судово-психологічній експертизі, заклали підґрунтя для розуміння міждисциплінарної взаємодії. Є. Даценко [4] розглядає психолінгвістичну експертизу у теоретико-методологічному аспекті, акцентуючи увагу на необхідності інтеграції психологічного та лінгвістичного підходів. Суттєвий практичний внесок зробили О. Герасименко, В. Фесюнін [2], проаналізувавши досвід проведення комплексних психолого-лінгвістичних експертиз у справах про колабораційну діяльність. С. Долинківська, Е. Литвиненко [6] дослідили специфіку проведення комплексної психолого-лінгвістичної експертизи мовних об'єктів в умовах збройного конфлікту. Дослідженням інформаційно-психологічного впливу та пропаганди займались В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде [3], запропонувавши системний аналіз інформаційних операцій як

загрози суспільній безпеці. В. М. Панченко розглянуто специфіку інформаційних операцій у контексті асиметричної гібридної війни [9]. Питання критеріїв прихованого психологічного впливу – явища, визначального для судово-експертної оцінки маніпулятивного дискурсу, - розглянуто у статті П. П. Волинця [1]. Також проблему су-гестивних технологій маніпулятивного впливу системно викладено у роботі за редакцією Є. Д. Скулиша [13], а деструктивні наративи та інструменти їх виявлення - у методичних матеріалах за редакцією Д. В. Дубова [5]. Інформаційно-психологічні операції в умовах гібридної війни у своїх статтях аналізували В. Петрик [11], Г. В. Певцов та ін. [10].

Узагальнюючи ступінь вивченості проблеми, можна констатувати, що наявна наукова база є достатньо розвиненою у кожній з суміжних галузей - психології впливу, психолінгвістиці, теорії пропаганди, судовій експертизі. Проте інтегрованого науково-методичного підходу, який би поєднував психологічну та лінгвістичну складові в єдиному алгоритмі комплексного психолого-лінгвістичного дослідження деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу у вітчизняному науковому експертному просторі досі не сформовано, що і визначає мету та завдання цього дослідження.

Мета дослідження

Мета дослідження – актуалізувати наявні науково-методичні напрацювання у галузі психолого-лінгвістичної експертизи, здійснити аналіз ознак та інструментів деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу, зокрема у процесі реалізації адресантами деструктивної інформаційної діяльності пропагандистського спрямування, а також обґрунтувати роль і значення психологічної складової у вирішенні актуальних завдань комплексної психолого-лінгвістичної експертизи, для досягнення якої було:

- проаналізовано актуальні завдання, що ставляться на вирішення комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи, з урахуванням компетенції експертів лінгвістів і психологів, та проведено їх диференціацію - розмежування окремих завдань та визначення спільних (інтеграційних);
- досліджено сутність і зміст деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу, його механізми та інструменти;
- обґрунтовано необхідність інтеграції психологічної та лінгвістичної складових у єдиному уніфікованому методичному підході до проведення комплексної психолого-лінгвістичної експертизи та створення відповідної методики дослідження;
- проаналізовано значення психологічного фактору у встановленні інтенційної спрямованості комунікативно-мовленнєвої діяльності адресанта.

Виклад основного матеріалу

Комплексна психолого-лінгвістична експертиза є порівняно молодим видом дослідження, що активно розвивається в Україні, насамперед у зв'язку зі збільшенням кількості кримінальних проваджень, пов'язаних з інформаційними злочинами, пропагандою, мовою ненависті, терористичними матеріалами, злочинами проти основ національної безпеки. Питання актуальності та змісту завдань, що постають перед цим видом експертизи, детально розглянуто С. Долинківською, Е. Литвиненком [6] та зазначено, що кардинальна зміна воєнно-політичного контексту в Україні, розпочата подіями 2014 року (тимчасова окупація Криму та збройний конфлікт на Донбасі) і особливо після повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 року, зумовила якісно новий масив кримінальних проваджень, у яких мовленнєва діяльність осіб становить самостійний або ключовий елемент об'єктивної сторони злочину. Серед типових завдань, які вирішуються експертами психологами та лінгвістами у межах таких проваджень, авторами визначені: встановлення комунікативної інтенції адресанта та спрямованості мовленнєвого впливу; ознак виправдання, заперечення або прославлення збройної агресії Росії проти України, пропагандистської діяльності в інтересах держави-агресора, дискредитації Збройних Сил України; виявлення закликів до насильства або дій, що загрожують національній безпеці; ідентифікація маніпулятивних стратегій і технік прихованого впливу на аудиторію. Цей перелік ілюструє, що саме воєнно-політичний контекст визначає сьогодні зміст і напрями розвитку комплексної психолого-лінгвістичної експертизи.

Розуміння специфіки цього виду експертизи неможливе без чіткого розмежування компетенцій фахівців двох галузей, що беруть участь у її проведенні. Така диференціація має принципове значення як з процесуальної точки зору (кожен експерт підписує висновок у межах своєї компетенції), так і з методологічної, адже чітке розмежування завдань є передумовою їх якісної інтеграції.

Методологічну основу лінгвістичного дослідження становлять фундаментальні положення про зв'язок мови та мислення, мови та суспільства, а також про соціальну сутність мови та розуміння її як соціального явища, що формується та функціонує в суспільстві. Ці положення ґрунтуються на прагматично-комунікативному підході до аналізу мовного об'єкта із застосуванням методів семантико-прагматичного, дискурсивного, контекстуального, контент- та інтент-аналізу, нарративного аналізу, а також методу семантико-криміналістичного розпізнання (встановлення) об'єктивного змісту мовленнєвого повідомлення. У межах такого дослідження експертом-лінгвістом здійснюється аналіз форми та змісту мовлення, його семантико-синтаксичної організації, структури дискурсу, стилістики, прагматики висловлювань, прямих інтенцій мовця (адресанта),

жанрові характеристики тексту тощо.

Предметом психологічного дослідження є фактичні дані щодо психологічних компонентів комунікативно-мовленнєвої діяльності: виявлення ознак добровільності, наявності чи відсутності психологічного тиску, маніпулятивного впливу, а також встановлення цільової спрямованості мовленнєвого акту та його впливу на свідомість і поведінку цільової аудиторії.

Інтеграційним складником лінгвістичного та психологічного підходів у комплексних дослідженнях є поняття комунікативного наміру (інтенції) та соціальної спрямованості тексту, що зумовлює необхідність комплексного підходу до дослідження, зокрема, деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу.

Отже, наявність інтеграційних завдань обумовлює необхідність не паралельного, а комплексного, синтетичного дослідження, у якому лінгвістична та психологічна складові є взаємозалежними та взаємодоповнюючими.

Психологічна сутність поняття деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу є ключовим для розуміння предмета психологічного дослідження у межах комплексної психолого-лінгвістичної експертизи. Розглядаючи його структуру та зміст необхідно зазначити, що у психологічній науці поняття «вплив» визначається як процес і результат зміни індивідом поведінки, психічних станів, установок та уявлень іншої особи або групи осіб [8; 14]. За своєю спрямованістю вплив може бути конструктивним (таким, що розвиває особистість, формує адекватне уявлення про дійсність, підтримує психологічне здоров'я) та деструктивним (таким, що руйнує ціннісні орієнтири, дезорієнтує, пригнічує критичне мислення, формує патологічні поведінкові програми або спонукає до суспільно небезпечних дій) [1; 13]. У контексті інформаційної діяльності пропагандистського спрямування мовлення стає первинним інструментом деструктивного впливу. Мовленнєвий вплив – цілеспрямований вплив за допомогою мовних засобів на психічні процеси, стани та поведінку адресата [12]. Коли такий вплив є прихованим (прагне уникнути усвідомлення адресатом), системним та спрямованим на зміну свідомості та поведінки на шкоду інтересам адресата чи суспільства, він набуває якості деструктивного [1; 13]. Серед основних психологічних механізмів, які реалізуються в пропагандистському дискурсі, виокремлюють такі:

- *сугестія (навіювання)* – процес некритичного сприйняття інформації, що обходить раціональний аналіз і безпосередньо інтегрується у свідомість адресата, стаючи частиною його світосприйняття. У мовленнєвому контексті сугестія реалізується через повторення (крапельне навіювання), використання авторитетних джерел, формування «загальноприйнятої думки», апеляцію до несвідомих страхів і потреб, а також через особливу ритмічну організацію тексту [13]. Сугестивний потенціал мовлення є окремим предметом комплекс-

сних психолого-лінгвістичних досліджень, і його оцінка входить до компетенції експерта психолога;

- *маніпуляція* – вид психологічного впливу, при якому маніпулятор прагне прихованим чином сформуванню в адресата такі наміри, стани або переконання, що не відповідають його справжнім інтересам та ієрархії цінностей, при цьому зберігаючи ілюзію самостійності рішення [8; 14];

- *дегуманізація* – психологічний механізм, що полягає у поступовому позбавленні певної соціальної групи людських характеристик через систему мовних образів, метафор та оцінних суджень [8]. Дегуманізація є невід’ємним елементом пропагандистської комунікації, що психологічно підготує аудиторію до прийняття насильства щодо об’єкту дегуманізації;

- *індоктринація* – систематичне впровадження певних ідеологічних концептів, стереотипів та поведінкових настанов у свідомість аудиторії шляхом багаторазового повторення, унеможливлення альтернативних інтерпретацій та формування умовних рефлексів сприйняття [30], що є характерною рисою тоталітарної пропаганди та реалізується через обмежений смисловий простір, у межах якого аудиторія сприймає та оцінює дійсність;

- *емоційне зараження* – механізм, при якому певний емоційний стан (страх, ненависть, ейфорія, розпач) передається адресату через мовленнєві засоби, минаючи стадію раціонального осмислення. Емоційне зараження підвищує сугестивність аудиторії та знижує критичність сприйняття повідомлень [12]. У пропагандистському дискурсі воно реалізується через використання емоційно-зabarвленої лексики, образних порівнянь, апеляцій до трагічних або загрозових сценаріїв, деталізацію образів, що викликають сильні негативні емоційні реакції.

Аналіз інструментів деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу передбачає класифікацію конкретних технік та прийомів, що застосовуються адресантами у процесі реалізації пропагандистської комунікації, серед яких:

- *перекручування фактів та фабрикація* – цілеспрямоване викривлення достовірної інформації: вирвані з контексту цитати, неповне висвітлення подій, хибна атрибуція, підміна причинно-наслідкових зв’язків. Психологічна небезпека цього прийому у тому, що він формує хибну картину дійсності при збереженні зовнішньої правдоподібності повідомлення, що суттєво ускладнює критичну перевірку [8; 9];

- *апеляція до страху* – системне нагнітання тривоги та страху, є одним з найефективніших пропагандистських прийомів, що послаблює критичне мислення, підвищує залежність аудиторії від «захисника» (яким виступає адресант або пов’язана з ним структура) та формує психологічну готовність до прийняття надзвичайних заходів [13]. Психологічний аналіз апеляцій до страху включає оцінку

реалістичності загроз, що презентуються адресатам, системності їх використання та відповідності певної загрози до запропонованого «рішення»;

- *стереотипізація та упередження* – активна експлуатація пропагандою наявних у певної цільової аудиторії когнітивних упереджень та соціальних стереотипів, їх посилення та підживлення. Зокрема, апеляція до поділу «свій/чужий», формування образу ворога, навішування ярликів та спрощення складних соціальних явищ до прямих дихотомій;

- *мова ненависті та дегуманізуючі конструкції* – системне використання адресантом мовних засобів, що позбавляють певні групи людських якостей (зневажлива лексика, зооморфні метафори, порівняння з паразитами тощо). З психологічної точки зору, така мова поступово знижує бар'єр емпатії та нормалізує відчуження та агресію щодо об'єкта дегуманізації [8];

- *техніка «ярлика» та навішування стигматизуючих ідентичностей* – застосування оцінних ярликів («нацисти», «терористи», «предатели», «біологічна зброя» тощо) до цілих соціальних або національних груп, що формує стійкі негативні установки та є формою символічного насильства. Психологічно цей прийом ефективний завдяки механізму когнітивної ригідності: одного разу сформований ярлик надалі автоматично активується при згадці відповідного суб'єкта;

- *апеляція до авторитету та псевдодокументальність* – посилення на «незалежних експертів», «підтверджені дані», «офіційні джерела» (навіть якщо вони є вигаданими або спотвореними) формує в аудиторії ілюзію об'єктивності та достовірності. Психологічно це пояснюється принципом соціального доказу та схильністю до довіри авторитетним джерелам;

- *інформаційне перевантаження* – популярна пропагандистська тактика масованого інформаційного впливу, коли потік суперечливих або надмірних повідомлень паралізує критичне мислення і змушує аудиторію відмовитися від самостійного вибору між версіями реальності [8; 11]. Психологічний механізм – когнітивне виснаження та підвищення навіюваності як захисна реакція психіки на інформаційне перевантаження.

- *техніка «розщеплення реальності»* – відведення уваги від конкретного факту через посилення на формально подібні факти (чужої провини), яке зриває несумісні явища, що є поширеною маніпуляційною технікою;

- *апеляція до жертвовності та віктимізація* – представлення себе або «своїх» групи як жертви несправедливої агресії є ефективним прийомом формування емоційного ставлення аудиторії та полягає у цілеспрямованому конструюванні образу «страждаючого» для отримання підтримки та виправдання власних дій.

Психологічне дослідження деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу у межах комплексної психолого-лінгвіс-

тичної експертизи є самостійним і необхідним компонентом аналізу, який вирішує специфічні завдання, недоступні для суто лінгвістичного підходу.

Ключовою відмінністю між предметами дослідження психолога та лінгвіста є наступне: лінгвіст встановлює «що сказано» адресантом, тобто об'єктивний семантичний та формально-структурний зміст мовлення; психолог встановлює «навіщо це сказано і з яким розрахунком на свідомість адресата», тобто інтенційну та впливову спрямованість комунікативно-мовленнєвої діяльності адресанта. З правової точки зору ця відмінність є принциповою, виходячи з того, що інтенція, умисел, мета дії є ознаками за якими встановлюють склад злочину, що розслідуються з призначенням комплексної психолого-лінгвістичної експертизи.

З практичної точки зору завдання психолога-експерта у дослідженні деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу можна систематизувати за кількома рівнями аналізу:

1. *Інтенційності* – досліджується, чи є сукупність комунікативних прийомів, що використовуються адресантом, результатом цілеспрямованих та усвідомлених дій, спрямованих на досягнення конкретного психологічного ефекту. Для цього здійснюється аналіз системності та повторюваності прийомів впливу, їхньої цільової спрямованості, а також відповідності використовуваних засобів і прагматичного результату [4; 15].

2. *Механізмів впливу* – психолог ідентифікує конкретні механізми психологічного впливу (сугесть, маніпуляцію, дегуманізацію тощо), що реалізуються у досліджуваних матеріалах, та надає їм наукову психологічну характеристику [13; 14].

3. *Аналіз потенційного перлокутивного ефекту* – найскладніший, вимагає від психолога оцінки, яким чином досліджуваний контент може впливати на сприйняття, емоційні реакції, установки та поведінку цільової аудиторії. Враховуються психологічні характеристики аудиторії (вікові, культурні, ситуативні), специфіка каналу комунікації та контексту поширення матеріалів.

4. *Оцінка деструктивності* – психолог надає обґрунтовану оцінку рівня деструктивності досліджуваного впливу з урахуванням: спрямованості на руйнування ціннісних орієнтирів аудиторії; здатності формувати антисоціальні або антидержавні установки; потенціалу провокування деструктивної поведінки [6].

Роль психологічного фактора у встановленні інтенційної спрямованості комунікативно-мовленнєвої діяльності. Одним з головних завдань, що вирішуються у межах комплексної психолого-лінгвістичної експертизи, є встановлення інтенційної (цільової) спрямованості комунікативно-мовленнєвої діяльності адресанта, зокрема відповідь на питання: чи переслідував адресант, поширюючи певний контент, конкретну психологічну мету, що є юридично значущою.

З психологічної точки зору, інтенція (намір) є усвідомленою або напівусвідомленою цілеспрямованістю суб'єкта, яка визначає вибір засобів, стратегій та форм комунікативної поведінки. Вона проявляється у певних патернах комунікативної діяльності, що піддаються науковому аналізу та верифікації [4; 7]. Зокрема, психолог може встановити інтенційну спрямованість адресанта через аналіз таких ознак:

- *системність і неодноразовість застосування прийомів впливу*: виявлення у досліджуваних матеріалах системного, повторюваного і послідовного використання маніпулятивних технік, сугестивних прийомів, дегуманізуючих конструкцій, що є психологічною ознакою цілеспрямованої, свідомої стратегії впливу, а не випадковості мовлення;

- *відповідність прийомів впливу пропагандистській комунікації*: наявна у наукових джерелах детальна типологія пропагандистських технік [5; 13] дає змогу психологу зіставити виявлені у матеріалах ознаки з описаними у науковій літературі патернами цілеспрямованого деструктивного впливу, що є важливим аргументом на користь висновку про наявність певної інтенції;

- *аналіз цільової аудиторії та каналів поширення*: вибір адресантом конкретного каналу комунікації (соціальна мережа, відеоплатформа, месенджер, ЗМІ), мови, стилю, формату та часу поширення матеріалів, що свідчить про цілеспрямований вибір аудиторії та стратегію її охоплення і є додатковою психологічною ознакою інтенційності [10];

- *аналіз емоційного тону та стратегії емоційного зараження*: цілеспрямоване конструювання в аудиторії певного емоційного стану (страху, ненависті, зневаги, безнадії) - є ознакою усвідомленого управління свідомістю адресата та вказує на психологічну компетентність адресанта у сфері впливу [12].

Інтеграція компетенцій: модель взаємодії психолога та лінгвіста і необхідність уніфікованої методики. Ефективність комплексної психолого-лінгвістичної експертизи безпосередньо залежить від того, наскільки чітко визначені та розмежовані компетенції психолога та лінгвіста і, водночас, наскільки системно організована їх взаємодія у межах єдиного алгоритму дослідження.

Як було зазначено вище, лінгвіст аналізує форму та зміст мовлення – фіксує, що і як сказано і як це діє на адресата. Разом із тим, реальна дослідницька практика свідчить про суттєве перекриття зон аналізу: деякі феномени (наприклад, інтенція мовця (або комунікативна мета), маніпулятивні мовленнєві риторичні прийоми) однаково перебувають у полі як лінгвістичного, так і психологічного аналізу [2; 6], що дозволяє здійснити верифікацію висновків різними методами. Саме тому у рамках комплексної експертизи взаємодія фахівців не повинна зводитися до паралельного виконання авто-

номних досліджень – вона має передбачати спільне обговорення об'єкта дослідження, узгодження термінологічного апарату, а також інтеграцію висновків в єдиний узагальнений.

Таким чином, «комплексність» психолого-лінгвістичної експертизи реалізується не як механічне поєднання двох автономних досліджень, а як синтез, що дозволяє отримати якісно нове знання, неможливе у межах жодного з підходів окремо [2; 6].

Висновки

Деструктивний комунікативно-мовленнєвий вплив у контексті інформаційної діяльності пропагандистського спрямування є складним багаторівневим феноменом, що поєднує лінгвістичний і психологічний виміри. Його коректне дослідження неможливе без застосування інтегрованого психолого-лінгвістичного підходу. Психологічна складова комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи є самостійною та незамінною, охоплює аналіз механізмів психологічного впливу (сугестії, маніпуляції, дегуманізації, індоктринації, емоційного зараження), встановлення ознак інтенційності комунікативної стратегії адресанта та оцінку потенційного перлокутивного ефекту досліджуваних матеріалів. Диференціація компетенцій лінгвіста та психолога є необхідною умовою якісної комплексної експертизи. Лінгвіст досліджує форму та зміст мовлення; психолог – інтенцію та вплив. Поряд з окремими завданнями кожного з фахівців існують спільні, що вказує на необхідність методологічної інтеграції. Стандартизація методологічного підходу є нагальною потребою комплексної психолого-лінгвістичної експертизи, а уніфікована методика є необхідною умовою для забезпечення об'єктивності, відтворюваності та правової значущості експертних висновків. Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка науково-методичних основ уніфікованої методики комплексної психолого-лінгвістичної експертизи деструктивного комунікативно-мовленнєвого впливу та формування його стандартизованих ознак з урахуванням специфіки різних видів пропагандистської комунікації та психологічного аналізу мультимедійних матеріалів, які помітно переважають серед об'єктів психолого-лінгвістичної експертизи. Реалізація цих напрямів дозволить суттєво підвищити якість та ефективність досліджень у межах комплексної психолого-лінгвістичної експертизи – важливого інструменту захисту суспільства від деструктивних наслідків інформаційної агресії.

Список використаних джерел:

1. Волинець П. П. Критерії прихованого психологічного впливу. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Т. 7 : Екологічна психологія. 2010. Вип. 22. С. 15–20.
2. Герасименко О., Фесюнін В. Комплексні психолого-лінгвістичні

експертизи під час розслідування фактів колабораційної діяльності. *Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності* : мат-ли міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 23.06.2022). Київ, 2022. С. 29–32. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-258-9-4>.

3. Горбулін В. П., Додонов О. Г., Ланде Д. В. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2009. 164 с.

4. Даценко Є. Психолінгвістична експертиза: теоретико-методологічний аспект. *Мовний простір сучасного світу* : тези доповідей IX Всеукр. наук. конф. студентів, аспірантів і молодих учених (Київ, 30.05.2025). Київ, 2025. С. 67–70. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/9422e828-8eae-4960-8bec-2140905d1039> (дата звернення: 04.04.2026).

5. Деструктивні впливи та негативні наративи: інструменти виявлення та протидії: метод.мат. / Д.В.Дубов, А.В.Баровська, Ю.К.Каздобіна. – К.:УФБС, 2020. – 60 с.

6. Долинківська С., Литвиненко Е. Комплексна психолого-лінгвістична експертиза у контексті збройної агресії РФ проти України: виклики та перспективи розвитку. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : мат-ли VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 10.12.2025) / за заг. ред. М. Є. Кисельова. Київ : Ліра-К, 2025. С. 118–124.

7. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. Луцьк, 2008. 188 с.

8. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу : навч. посіб. Київ, 2007. 448 с.

9. Панченко В. М. Інформаційні операції в асиметричній війні Росії проти України: підходи до моделювання. *Інформація і право*. 2014. № 3 (12). С. 13–16.

10. Певцов Г. В. та ін. Методичний підхід до вибору засобу масової комунікації для здійснення інформаційного (психологічного) впливу. *Наука і техніка Повітряних Сил ЗСУ*. 2021. № 3 (44). С. 35–40.

11. Петрик В. Сутність і особливості проведення спеціальних інформаційних операцій та акцій інформаційного впливу. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2009. № 3 (6). С. 71–75.

12. Психологія мовлення і психолінгвістика : навч. посіб. / Л. О. Калмикова та ін. ; за заг. ред. Л. О. Калмикової. Київ : Фенікс, 2008. 245 с.

13. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. – К.: ЗАТ “ВІПОЛ”, 2011. – 248 с.

14. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 216 с.

15. Халявка Ю. Г., Тульвінська А. Ю. Дослідження мови та мовлення в судово-психологічній експертизі... *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2020. № 11. С. 141–146. DOI: 10.25264/2415-7384-2020-11-141-146.

16. Шлімакова І. І. Вплив як галузь психологічних досліджень: історіографічний та лексико-семантичний аспекти. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. Т. 7: Екологічна психологія. 2017. Вип. 44. С. 315–323.

References:

1. Volynets, P. P. (2010). Kryterii prykhovanoho psykholohichnoho vplyvu [Criteria of hidden psychological influence]. *Aktualni problemy psykholohii: Ekolohichna psykholohiia [Actual Problems of Psychology: Ecological Psychology]*, 7(22), 15–20. [in Ukrainian]

2. Herasymenko, O., & Fesiunin, V. (2022). Kompleksni psykholoholinhvistychni ekspertyzy pid chas rozsliduvannia faktiv kolaboratsiinoi diialnosti [Complex psycho-linguistic expertise during the investigation of the facts of collaborative activity]. In *Ekspertne zabezpechennia rozsliduvannia faktiv kolaboratsiinoi diialnosti* (pp. 29–32). DOI: doi.org [in Ukrainian]

3. Horbulin, V. P., Dodonov, O. H., & Lande, D. V. (2009). *Informatsiini operatsii ta bezpeka suspilstva: zahrozy, protydiia, modeliuvannia [Information operations and society security: threats, counteraction, modeling]*. Intertekhnolohiia. [in Ukrainian]

4. Datsenko, Ye. (2025). Psykholinhvistychna ekspertyza: teoretyko-metodolohijnyj aspekt [Psycholinguistic expertise: theoretical and methodological aspect]. In *Movnyi prostir suchasnoho svitu* (pp. 67–70). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/9422e828-8eae-4960-8bec-2140905d1039> (access: 04.04.2026). [in Ukrainian]

5. Dubov, D. V., Barovska, A. V., & Kazdobina, Yu. K. (2020). *Destruktyvni vplyvy ta nehatyvni naratyvy: instrumenty vyjavlennia ta protydii [Destructive influences and negative narratives: tools for detection and counteraction]*. UFBS. [in Ukrainian]

6. Dolyнкivska, S., & Lytvynenko, E. (2025). Kompleksna psykholoholinhvistychna ekspertyza u konteksti zbroinoi ahresii RF proty Ukrainy: vykyly ta perspektyvy rozvytku [Comprehensive psychological and linguistic expertise in the context of the RF armed aggression against Ukraine: challenges and development prospects]. In M. Ye. Kyselyov (Ed.), *Aktualni pytannia sudovoi ekspertolohii, kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu* (pp. 118–124). Lira-K. [in Ukrainian]

7. Zasiékina, L. V., & Zasiékin, S. V. (2008). *Psykholinhvistychna diahnostyka [Psycholinguistic diagnostics]*. Vezha. [in Ukrainian]

8. Moskalenko, V. V. (2007). *Psykholohiia sotsialnoho vplyvu [Psychology of social influence]*. Tsentр uchbovoui literatury. [in Ukrainian]

9. Panchenko, V. M. (2014). Informatsiini operatsii v asymetrychnii viini Rosii proty Ukrainy: pidkhody do modeliuvannia [Information

operations in Russia's asymmetric war against Ukraine: modeling approaches]. *Informatsiia i pravo [Information and Law]*, 3(12), 13–16. [in Ukrainian]

10. Pevtsov, H. V., et al. (2021). Metodychnyi pidkhid do vyboru zasobu masovoi komunikatsii dlia zdiisnennia informatsiinoho (psykholohichnoho) vplyvu [Methodical approach to choosing a mass communication tool for information (psychological) influence]. *Nauka i tekhnika Povitrianykh Syl ZSU [Science and Technology of the Air Force of Ukraine]*, 3(44), 35–40. [in Ukrainian]

11. Petryk, V. (2009). Sutnist i osoblyvosti provedennia spetsialnykh informatsiinykh operatsii ta aktsii informatsiinoho vplyvu [The essence and features of special information operations and information influence actions]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii u sferi bezpeky ta oborony [Modern Information Technologies in the Sphere of Security and Defence]*, 3(6), 71–75. [in Ukrainian]

12. Kalmykova, L. O. (Ed.). (2008). *Psykholohiia movlennia i psykholinhvistyka [Psychology of speech and psycholinguistics]*. Feniks. [in Ukrainian]

13. Petryk, V. M., Prsyazhnyuk, M. M., Kompantseva, L. F., Skulysh, Ye. D., Boiko, O. D., & Ostroukhov, V. V. (2011). *Suhestyvni tekhnolohii manipulyativnoho vplyvu [Suggestive technologies of manipulative influence]*. VIPOL. [in Ukrainian]

14. Tatenko, V. O. (2008). *Sotsialna psykholohiia vplyvu [Social psychology of influence]*. Milenium. [in Ukrainian]

15. Khalyavka, Yu. H., & Tulvinska, A. Yu. (2020). Doslidzhennia movy ta movlennia v sudovo-psykholohichnii ekspertyzi [Research of language and speech in forensic psychological examination]. *Naukovi zapysky NaUOA. Serii "Psykholohiia" [Scientific Notes of Ostroh Academy. Psychology Series]*, 11, 141–146. DOI: <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2020-11-141-146> [in Ukrainian]

16. Shlimakova, I. I. (2017). Vplyv iak haluz psykholohichnykh doslidzen: istoriohrafichnyi ta leksyko-semantychnyi aspekty [Influence as a field of psychological research: historiographical and lexicosemantic aspects]. *Aktualni problemy psykholohii [Actual Problems of Psychology]*, 7(44), 315–323. [in Ukrainian]

Надійшла до редакції / Received: 16.04.2026

Отримана після доопрацювання / Received after revision: 20.04.2026

Прийнято до друку / Accepted for publication: 23.04.2026

Опубліковано / Published: 29.05.2026

Фінансування: відсутнє / Funding: none.

Конфлікт інтересів: автор(и) заявляє(ють) про відсутність конфлікту інтересів / Conflict of interest: the author(s) declare no conflict of interest.

Дотримання етичних норм: дослідження виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності / Ethical compliance: the study was conducted in accordance with the principles of academic integrity.

Дані дослідження: усі дані, необхідні для обґрунтування висновків, наведено у статті / Research data: all data necessary to substantiate the conclusions are presented in the article.